

Etimológiai összefüggések szerint kapcsolatban van továbbá a *repül* és a *rebeg* szócsaládjával is, mégpedig az alak keveredés és a jelentés-átsugárzás révén (TESz. 3: 386).

A *rebedeg* : *rebedeges* ~ *rebetegős* jelentésváltozásának egyes állomásait így lehet elkülöníteni: 1. *rebedeg* fn. ’<az ember betegségeként> nyavalya, népi nevén: *nyavala* ~ *nyavalakorság*, vagyis epilepszia’ → 2. *rebedeg* és *reg* fn. ’vérelfutásból eredő és remegéssel, reszketéssel járó állatbetegség’ → 3. mn. *rebedeg* ’gyengélkedő, beteges <személy>’ 4. *rebeteg* és *rebetegős* ~ *rebetegős* mn. ’félénk, ijedős <ember, állat>’.

A *nyavalya* ~ *rebedeg* szó betegség megnevezéseként – GRYNÆUS TAMÁS szerint – azért szorulhatott ki a nyelvhasználatból (főleg a Dunántúlon), mert a hódoltság végén ide települt német nyelvű lakosságtól a magyarok átvették a *frász* szót ebben a jelentésben: ’különböző eredetű csecsemő- és gyermekkori rángásos (epilepsziás) megbetegedés’ (NéprLex. 2: 229). A Baranya megyei Hegyháton, például Alsómocsoládon ma is él a *frász* szó ’görcsös rohamokkal járó betegség’ és ’baj, ijedelem’ jelentésben (AmTsz.140). Ugyanitt 1948-ig a német hagyományban nagy szerepe volt a sült tésztából készült *frászkarikának* (l. HOPPÁL MIHÁLY, *frászkarika*: NéprLex. 2: 229). Az alsómocsoládi németek búzaszenteléskor (Szent Márk napján, április 25-én) kivitték a kisgyermeket a Pap-kereszthez, és ott a búzaszentelés szertartása végén – imádságok közben – sült tésztából készített nagy, kerek perccen átbújtatták a gyermekek fejét. A *bújtatás* szerepe az volt, hogy megóvják a kicsiket a *frász* nevű betegségtől.

A válaszom a címben megfogalmazott kérdésre: régen a *rebeteges* ~ *rebetegős* tájszó főnévként ember vagy állat reszketéssel, remegéssel együtt járó betegségét jelentette; illetve melléknévként az említett betegségben szenvedők testi-lelki állapotára utalt. Napjainkban már – a betegség visszaszorulását követően – nincs a szónak ’betegség’ jelentése, de néhány korábbi jelentésmozzanat (megrebbenés, megijedés, reszketés, furcsa viselkedés) és bizonyos negatív konnotáció mindmáig hozzátartozik a *rebetegős* ~ *rebetegős* szó alapjelentéséhez.

Vagyis a *rebedeg* nevű betegség nevéből alakult a *rebedegős* ~ *rebetegős* szavunk, amely melléknévként emberre és állatra egyaránt vonatkozott. Ma már inkább csak ’ijedős, nyugtalan, félénk természetű <ember>’ jelentésben él a szó nyelvjárásainkban.

PESTI JÁNOS

ÉLŐ NYELV

A Pápai járás földrajzi neveinek hang- és alaktanához*

1. Nem vagyok névkutató, de pápai származásom okán olyan témát szeretnék érinteni, amely szakterületem, a társadalmi szempontú nyelvjáráskutatás felől közelít pápai

* A dolgozat eredeti változata a pápai névtani konferencián hangzott el 2009. október 3-án, és a rendezvény kötetében jelent meg (l. TUNGLI GYULA szerk., A pápai névtani konferencia előadásai. Pápai Művelődéstörténeti Társaság – a Pannon Egyetem Pápai Intézete, Pápa, 2011. 30–40). A tanulmány jelenlegi változata a Magyar Nyelv szerkesztőségének javaslata alapján, az eredeti továbbfejlesztéseként készült.

és Pápa környéki helynevekhez, a „Veszprém megye földrajzi nevei. A Pápai járás” című kötet anyagához (BALOGH-ÖRDÖG 1987: 25–267). Egy-egy hangtani és alaktani jelenségcsoport helyzetét szeretném megvizsgálni benne.

A nevek alaki jellemzői megítélésének kérdésével, elméleti vonatkozásaival nem kívánok foglalkozni (erre l. pl. HOFFMANN 2003: 95), de azt kiindulásul – a szakirodalomban széles körben igazoltakkal egyetértve – hangsúlyozni szeretném, hogy „Az egyes (hangtani, alaktani természetű) nyelvjárási jegyek a nevek által bemutathatók” (i. m. 206), egy-egy terület helyneveiben az adott térségnek nemcsak a névtani, hanem egyéb nyelvi sajátosságai is megmutatkozhatnak (MOLNÁR 1989: 146; további szakirodalomra való utalással). Ennélfogva törekedni fogok az itt következőkben arra, hogy a nyelvföldrajzi észrevételeket – ahol lehet – szociolingvisztikaiak is kiegészítsék.

2. Az első, hangtani jellegű tájékozódásom arra vonatkozik, hogy a köznyelvi *ly*-nal jelölt *j*-nek melyek a megfelelői a Pápai járás földrajzi neveiben, vagyis milyen az *l*-ezés és *j*-zés aránya a szóban forgó anyagban, mutatkozik-e valamilyen nyelvföldrajzi, szociolingvisztikai megoszlás az adott hangtani jelenség tekintetében a nyelvjárási és a köznyelvi változat viszonyában. Kitekintésként megvizsgálom azt is, hogyan jelentkezik a nyelvjárási-köznyelvi megoszlás az *l+j* hangkapcsolat megfelelőit tartalmazó földrajzi nevekben. Bár a Pápa környéki nyelvjárásról számos leírás született (BEKE 1905, 1906; HORVÁTH 1906; IMRE 1974: 337–8; JUHÁSZ 2001: 271–4; stb.), arról azonban – ismereteim szerint – nincs elemzés, hogy mennyire támasztják alá a Pápai járás helyneves adatai az ismert képet, vagy esetleg mennyiben térnek el tőle. Mindezt természetesen – itt is hangsúlyozom – annak tudatában teszem, hogy ezzel alapjában véve nem névtani, hanem a helynevekhez kapcsolódó dialektológiai vizsgálatot végzek (vö. HOFFMANN 2003: 95, 206).

A Pápai járás 61 településének 1966 és 1982 között gyűjtött anyagában, a 9833 névcikkben (BALOGH-ÖRDÖG 1987: 7) összesen 355 (100%) idetartozó adatot találtam. Ebből 178 (azaz 50,1%) *l*-ezést, 177 pedig (vagyis 49,9%) *j*-zést mutat. Következésképpen majdnem fele-fele arányban fordul elő a kétféle alak, leginkább a következő lexikális elemeket tartalmazó nevekben: *bivaly*, *folyó/folyás*, *gulya*, *halyagos*, *hely*, *kastély*, *körtélyes*, *lyuk*, *mély*, *mocsolya*, *műhely*, *osztály*, *pálya* stb. A gyakori *kastély* szó *kastél/kastíl* (azaz *l*-ező) változatban 24-szer (41%-ban), *kastéj/kastíj* (vagyis *j*-ző) formában 35-ször (59%-ban) jelentkezik.

Ilyen módon, azaz az előbbi anyagot önmagában nézve elég jelentősnek tűnik nyelvjárásiasságának mértéke, de lehetőségem nyílik itt arra, hogy egy általam korábban, a Nyugat-Dunántúlon végzett hasonló vizsgálat (MOLNÁR 1989) eredményeihez viszonyítva is szóljak róla. Megnéztem ugyanis többek között az *l*-ezés és a *j*-zés arányát a Szombathely vonzáskörzetéhez tartozó 38 településnek (i. m. 149) abban az 1965 és 1969 között gyűjtött anyagában, amelyet a „Vas megye földrajzi nevei” című kötet (BALOGH-VÉGH 1982) tartalmaz. Itt azt tapasztaltam, hogy az idetartozó 171 adat (100%) zöme, 159 (vagyis 93%) az *l*-ezéshez, mindössze 12 (azaz 7%) pedig a *j*-zéshez tartozik. Az itt is külön is megvizsgált *kastély* névelem a *kastél(l)/kastíl/kastil* (vagyis *l*-ező) alakban 51-szer (94%-ban), a *kastéj* (azaz a *j*-ző) forma pedig csak 3-szor (6%-ban) fordul elő. Noha a „Vas megye földrajzi nevei” című kötet készítői arra törekedtek, hogy a nyelvjárási és a köznyelvi alakpárok esetében inkább a hagyományos nyelvjárási állapotnak megfelelő változatot tegyék közzé (BALOGH-VÉGH 1982: 15; MOLNÁR 1989: 146), a Pápai járás földrajzi neveinek közzétéveői viszont „A köznyelvi helyesírásban *ly*-nal írt hang

értékét a valóságnak megfelelően *j* vagy *l* betűvel” jelölték (BALOGH–ÖRDÖG 1987: 7), és bár a Szombathely környéki anyag kizárólag az 1960-as években született (BALOGH–VÉGH 1982: 8–9; MOLNÁR 1989: 146), a Pápa vidékének a gyűjtése pedig belenyúlt az 1980-as évekbe (BALOGH–ÖRDÖG 1987: 120, 218), a két anyag nyelvjárásiassági fokának az előbbieken látott különbsége meglehetősen megfelel a dialektológiai-nyelvföldrajzi szakirodalomban leírtaknak: míg a nyugat-dunántúli nyelvjárási régiót erős, addig a közép-dunántúli-kisalföldi nyelvjárási régiót közepes (vagy egyes pontjain gyenge) erősségű *l*-ezés jellemzi (JUHÁSZ 2001: 268, 272).

Az *l+j* hangkapcsolat megfelelői, amelyek zömmel az *alja* névelemmel hozhatók kapcsolatba, még szembetünőbb eltérést jeleznek. A Pápai járás 364 (100%) idetartozó adatából csak 55, azaz 15,1% számít *ll*-ezőnek, vagyis nyelvjárásiak (pl. *Cser alla*, *Erdő alla*), 223, azaz 61,3% viszont *jj*-zőnek vagyis köznyelvinek (*Cser ajja*, *Erdő ajja*, *Kertajja* stb.). A fennmaradó 86 adat (23,6%) az *l+j* alakú nevekre esik (pl. *Berek alja*, *Szőlők alja*). Bár nem zárható ki az ilyen, hasonítás nélküli kiejtés, de itt bizonyára a helyesírás is szerepet játszott az adatközlés módjában (vö. a *réttye*, *uttya* helyett jelentkező *rétje*, *utja* alakmegadással). Ezek az *alja*-féle adatok is inkább a köznyelvi oldalt erősítik. – Egészen más a helyzet a Szombathely környéki helynevek anyagában. Az itteni adatok erős *ll*-ezésről tanúskodnak (MOLNÁR 1989: 147). Az összes adat száma 207 (100%), ebből 154 (74,4%) *ll*-ező, 16 (7,7%) esik a *jj*-zésre, 37 (17,9%) pedig *lj* megoldású. Vagyis itt a nyelvjárási adatok dominálnak. Következésképpen a két földrajzi neves korpusznak az *ll*-ezésben, illetve a *jj*-zésben mutatkozó nagyfokú különbsége az *l*-ezésnél, illetve a *j*-zésnél is markánsabban igazolja a dialektológiai szakirodalom leírását a szóban forgó depalatális, illetve palatális kiejtésnek a nyugat-dunántúli nyelvjárási, valamint a közép-dunántúli-kisalföldi nyelvjárási régióban megmutatkozó eltéréséről (l. JUHÁSZ 2001: 268, 272).

A következőkben további szempontok szerint próbálom meg vállatóra fogni a köznyelvi *ly*-nal jelölt *j*-re vonatkozó anyagot. Megvizsgálom például azt, hogyan jelentkezik az *l*-ezés és a *j*-zés az adott tájegység anyagának most már nem az egészében, hanem az egyes kutatópontok szerinti részeiben. Jelöltem a Pápai járás térképén (vö. BALOGH–ÖRDÖG 1987: 24) azt, hogy az egyes településeket az *l*-ezés vagy a *j*-zés jellemzi-e jobban. Azt tapasztaltam, hogy az *l*-ező formák inkább nyugaton és északon, a *j*-ző alakok pedig keleten és délen vannak többségben. Pápa mint város főként a *j*-zésnek kedvez, de mivel nagyjából a járás nyugati felén helyezkedik el, *l*-ező falvak veszik körül. A viszonyítást szolgáló vasi anyagban a Szombathelyhez közel eső kutatópontokon *j*-zés is mutatkozik, de főleg a keleti részen; északnyugaton inkább erős *l*-ezés jelentkezik (MOLNÁR 1989: 146–7). Vagyis megfigyelhető mindkét régióban, hogy a nyelvjárásiasság mértéke nyugatról kelet felé haladva csökken (vö. uo. 147).

A földrajzi neves kötetek adatközlői életkorának jelzése lehetőséget ad arra, hogy bizonyos fokig szociolingvisztikai szempontot is érvényesítsék a hangtani vizsgálatban. A Pápai járásnak azon az 59 kutatópontján, ahol volt *l*-ező vagy *j*-ző adat, összesen 400 adatközlőt (100%) kérdeztek meg. Ennek több mint fele, 58%-a (231 fő) az idősebb, 40%-a (161 fő) a középső korosztályba tartozik, mindössze 2%-a (8 fő) képviseli a fiatal nemzedéket. Következésképpen az *l*-ezésnek és a *j*-zésnek itteni viszonylag arányos megoszlásában, az *l*-ezés közepes voltában alapjában véve az idős és a középkorosztály játszik szerepet. Néhány százalékos eltéréssel hasonló az adatközlők életkor szerinti csoportosulása Szombathely környékén is (55%-uk idős, 42%-uk középkorú, 3%-uk fiatal).

Ennélfogva az ottani erős *l*-ezésből, a nagymérvű nyelvjárásiasságból az idősek mellett a középnemzedék is bőven kiveszi részét (vö. MOLNÁR 1989: 148). Mindebből kifolyólag úgy is fogalmazhatunk, hogy a közbülső generáció, míg a szombathelyi térségben inkább az *l*-ezést képviseli, addig a pápai körzetben a *j*-zésben nagyobb arányban működik közre.

A Pápai járási helynévanyag rögzítésének idejéből a régió két pontjáról saját készítésű magnófelvételeim vannak. 1974-ben nyelvjárási szöveget gyűjtöttem Tapolcafőn (MOLNÁR 1982), 1978-ban pedig általános tematikájú kérdőfüzet alapján szókészletit anyagot Pápán (MOLNÁR 1983). A bennük föllelhető *l*-ezést vagy *j*-zést is összevethetem – viszonylagos érvénnyel – a földrajzi neves korpuszával. Az 1974-es születésű szöveg idős női adatközlőjének idetartozó megnyilatkozásai 32%-ban *l*-ezők (pl. *hömbölgött, Verebélék, améllik*), 68%-ban *j*-zők (pl. *ojan, ijen, mijen, sujjos*). Ez az arány nem sokkal tér el a Tapolcafőn 1973 és 1978 között gyűjtött helyneveknek 40%-os *l*-ezési és 60%-os *j*-zési mutatójától, de valamivel (8%-kal) köznyelviesebb. Nagyobb eltérés jelentkezik a szókészletit anyag esetében. A hat, életkor és nem szerint is arányosan kiválasztott pápai adatközlő 1978-as keltezésű szókészletit anyaga mindössze 5%-ban tartalmaz *l*-ező adatot (*hupólag, vindél*), ennek megfelelően 95%-ban *j*-zöt (*beméjedés, hüvej, mosojog, petrezsejém* stb.). Ugyanakkor a Pápán 1975-ben gyűjtött földrajzi neves anyagban az *l*-ezésre 36%, a *j*-zésre 64% jut. Vagyis a helyneves korpusz 31%-kal nyelvjárásiassabb, ennél fogva a szókészletit anyag ugyanennyivel köznyelviibb. A térség helyneves korpusza egészének 50,1%-os *l*-ezéséhez, illetve 49,9%-os *j*-zéséhez képest még inkább feltűnik a más regiszterbeli elmozdulás a köznyelv irányába.

Hasonló különbség figyelhető meg a szombathelyi körzetben gyűjtött földrajzi neves és egyéb műfajbeli (beszélt nyelvi szöveges, szókészletit adatsoros) anyagok regionalitási foka között (vö. MOLNÁR 1989: 148; 1999: 69–70). Ugyanezt tapasztalta KOLLÁTH ANNA a Vas megyei Rum község földrajzi neveinek és közneveinek viszonyában is (1989: 131–2), vagyis a nevekben a nyelvjárásiasság jobban őrződik, mint a közszavakban (HOFFMANN 2003: 214).

A Pápai járás földrajzi neveinek jelenlegi hangtani vizsgálata azonban azt tanúsította, amit az egyik kutatópontról, Nyárádról vett két adattal jól illusztrálhatunk. Itt a Mihályháza vezető külterületi út *l*-ező formájú: *Mihálházi ut* (BALOGH-ÖRDÖG 1987: 217), de a Mihályháza irányában fekvő belterületi út *j*-ző alakú: *Mihájházi ut* (uo. 216). Vagyis – emitt megkülönböztető szereppel, másutt csupán alakváltozatként – a helynévhasználatban „egyszerre van jelen egy régi eredetű »nyelvjárási alap« és az újabb keletű köznyelvi formák állománya” (SZABÓ 1989: 168-ra utal HOFFMANN 2003: 214). Arányuk mérlegelésében természetesen nem vonatkoztathatunk el attól sem – egyetértve KISS JENŐNEK a jelenlegi dolgozatról szóló lektori véleményében leírtakkal –, hogy a földrajzi neveknek a VÉGH JÓZSEFTŐL elindított gyűjtése ugyanúgy interjúhelyzetekben történt, mint ahogy például az atlaszadatok gyűjtése is. Ez pedig kedvezhet a köznyelvi adatok előfordulásának.

Ez a hangtani vizsgálat tehát – visszautalva a hangtani fejezet elején megfogalmazott kérdésekre – elsősorban megerősítette, de bizonyos mértékig árnyalta is a dialektológiai szakirodalomban leírtakat.

3. A másik, ezúttal alaktani vonatkozású vizsgálatom a Pápai járás helységneveinek határozóragos alakjaival kapcsolatos. Mint tudjuk, a településnevek határozóragos alakjaiban a magyar nyelvben sajátos megoszlás mutatkozik a belső és a külső helyragos formák között (*Debrecenben, Győrben, de Pápán, Szombathelyen* stb.; a *Győrött* típusú

megoldásról most nem kívánok szólni, mivel ez archaikus, és a szóban forgó kötet adott anyagában nem fordul elő).

A belső vagy a külső rag használatát a szakirodalom hagyományosan hangtani, illetve alaktani szempontokkal hozza összefüggésbe (vö. HOFFMANN 2003: 117). Az utóbbi időben azonban a helységnevek ragozásának jelentéstani mozzanatai is szóba kerülnek (SZABÓ 1970: 120; 1981: 137; VÖRÖS 1985: 104, 108), arra hivatkozva, hogy „a helységnevi hely sohasem különül szét belső és külső I. [felszíni] helyre, ezért lehetséges az, hogy az A [-ban/-ben stb.] és a B [-n/-on/-en/-ön stb.] típusú helyviszonyrag egyaránt kifejezőeszköze az általános [nem differenciálódó] helyviszonynak” (SZABÓ 1970: i. h.). Ugyanakkor a belső vagy külső helyragok használatának vizsgálatában egyre nagyobb szerepet kap a nyelvföldrajzi és a szociolingvisztikai szemlélet is (HOFFMANN 2003: 117).

Mindezek figyelembevételével arra vállalkozom most itt, hogy megnézzem, milyen ragsor járul a Pápai járás helységneveihez, melyik ragsor a gyakoribb: a belső vagy a külső, és van-e vegyes ragozású helynév.

A Pápai járás 61 (100%) helységneve közül 50-hez (tehát a zöméhez, azaz az összes név 82%-ához) külső határozórag járul. Például *Gyarmat*: *Gyarmaton*, *Gyarmatrúl*, *Gyarmatra* (BALOGH–ÖRDÖG 1987: 33); *Várkesző*: *Várkeszön*, *Várkeszörül*, *Várkeszőre* (i. m. 58); ugyanígy *Nagydém*, *Bakonykoppány* (i. m. 60, 194) stb.

Belső helyviszonyragot mindössze hat településnév kap: *Szerecseny*: *Szerecsénybe* 'Szerecsenyben', *Szerecsényből*, *Szerecsénybe* (BALOGH–ÖRDÖG 1987: 37); *Veszprémvarsány*: *Veszprémvarsányba* 'Veszprémvarsányban', *Veszprémvarsánybú* ~ *Veszprémvarsánybul*, *Veszprémvarsányba* (i. m. 70); valamint *Nemesgörzsöny*, *Marcalgergelyi*, *Pápakovácsi* és *Pápasalamon* (i. m. 108, 196, 240 és 251). Vagyis az összes név 10%-a tartozik ide.

Öt helységnevet (azaz a 61 településnév 8%-a) esetében vegyes ragozás mutatkozik: *Lázi*: *Lázin*, *Lázirul* ~ *Lázibul*, *Láziba* (BALOGH–ÖRDÖG 1987: 42); *Sikátor*: *Sikátoron*, *Sikáturrú*, *Sikátorba* (i. m. 75); *Takácsi*: *Takácsin*, *Takácsibul*, *Takácsiba* (i. m. 88); *Bakonytamási*: *Bakonytamásin*, *Bakonytamásirul*, *Bakonytamásiba* (i. m. 97); *Ugod*: *Ugodon*, *Ugodru* ~ *Ugodbu*, *Ugodra* (i. m. 186).

A bemutatott korpusz sajátosságai (a külső helyragok erőteljes fölénye a belsők ellenében, a vegyes helyragozás megléte) önmagukban is beszédesek, de más hasonló vizsgálatok eredményeivel összevetve az anyag további vallomástételre is készíthető. KISS JENŐ kimutatása szerint a rábaközi Mihályi nyelvhasználatában az ott ismert környékbeli helységnevek négyötödéhez, azaz 80%-ához külső, egyötödéhez, vagyis 20%-ához pedig belső helyrag járul (1985: 91). VÖRÖS OTTÓ a Zala völgyi Őrség egyelemű helyneveinek körében nyolc, települést vagy lakott helyet jelölő tulajdonnévre bukkant, és a *hová?* kérdésre felelő toldalékolásukban csak belső helyraggal találkozott (1985: 107, 109). SZABÓ GÉZA is azt tapasztalta, hogy „Peremnyelvjárásainkban, különösen Északnyugat-, Nyugat- és Dél-Dunántúlon feltűnően gyakori a helységneveknek belső helyragos kapcsolata” (1981: 139). Mindezekből az a további vizsgálatokkal persze még megerősítendő nyelvföldrajzi következtetés kínálkozik, hogy a nyelvterület nyugati szélétől beljebb, a középső részekig haladva (lásd a Zala völgyi Őrség – Mihályi – Pápai járás vonalat) a helyhatározói ragok használatában eltolódás mutatkozik a belső helyragok felől a külsők irányába (a külső ragok előfordulási aránya a Zala völgyi Őrségben 0%, Mihályiban 80%, a Pápai járásban 82%).

Effélét láthatunk akkor is, hogyha a vegyes ragozású alakok körében végzünk összehasonlítást. SZABÓ GÉZA a Zala megyei földrajzinév-anyagban hat vegyes ragozású

helynevet talált, vagyis olyanokat, amelyekben a külső helyviszonyrag kezdi kiszorítani a belsöket (például *Zalabérén*, de *Zalabérbü*, *Zalabérbe* – 1979: 121). Ez a hat név a szóban forgó kötetben előforduló 260 helységnévnek (PAPP-ÖRDÖG 1964: 30–1) mindössze 2%-a. A Pápai járás korpuzában sem sok, csupán 5 ilyen név található (például *Sikátor*: *Sikátoron*, *Sikátorrú*, de *Sikátorba*). Ez az öt vegyes ragozású név azonban az itteni összes helységnévnek (a 61-nek) már a 8%-át teszi ki, azaz négyszer nagyobb itt a belső helyragoktól a külsők felé tartó mozgás, mint nyugatabbra.

Abban egyezik a két anyag, hogy „a helységnevek ragozásában az új alak a *hol?*, *honnan?*, *hová?* irányt tekintve nem egyszerre jelentkezik” (SZABÓ 1970: 121). Abban is azonosak, hogy az új forma a *hol?* funkcióban jelenik meg először. De míg Zala megyében a *hová?* szerep a második és a *honnan?* funkció a harmadik a ragtípusváltásban (i. h.), addig a Pápai járásban nem marad le az ablativusi mozzanat a lativusitól.

Érdekességként említem meg, hogy a Pápai járás földrajzinev-kötetében *Lázi* úgy fordul elő vegyes ragozású helységnévként, hogy a *hol?* kérdésre külső helyragos alak (*Lázin*), a *honnan?* kérdésre külső és belső helyhatározóragos forma is mutatkozik (*Lárirul* ~ *Lázibul*), a *hová?* kérdésre pedig még belső helyragos a válasz (*Láziba*). Ezek az adatok az 1974–1978 közötti időből származnak (BALOGH-ÖRDÖG 1987: 46). Egy más forrásból, SÁMSON EDGÁRNak egy 1963-as keltezésű közleményéből viszont arról értesülünk, hogy a köznyelvi, hivatalos *Láziban*, *Láziból*, *Láziba* belső helyragos sor mellett a lázi és környékbeli népnyelvben már az egységesen külső helyragos *Lázin*, *Lázirú*, *Lázira* sor is megjelenik (336). Érdemes lenne megnézni, hogy ez mára egyedülivé válóban van-e. UNGER SZABINÁnak, a Lázi településen tanító, magyar szakos egyetemi hallgatónak 2011-ben történt szóbeli közlése szerint egyelőre vegyes a kép: ismeretei szerint a *hol?* kérdésre a *Lázin*, a *honnan?*, illetve a *hová?* kérdésre viszont a *Láziból*, illetve a *Láziba* alak használatos a községben.

Nyilvánvaló, hogy – mint már szóba hoztam – szociolingvisztikai tényezők is befolyásolják ezeket a mozgásokat. VÖRÖS OTTÓ említi meg, hogy a Zala völgyi őrségi emberek településnevének használatában a *-ba/-be* helyragot felcserélik a *-ra/-re* toldaléokra az idegenek beszédének hatására, mert választékosabbnak érzik azt (1985: 107). KISS JENŐ a már említett lektori véleményében említést tesz arról, hogy ő maga is tapasztalja „egy-két esetben Rábaközben is a mozgást. De ez egyelőre a helybeliek nyelvhasználatában egyáltalán nem jelentkezik, csak azokéban, akik odaköltöztek vagy átmenetileg ott is dolgoznak”. Bizonyára nem lehet független szociolingvisztikai hatástól az sem, hogy ritkán az ellenkező irányú folyamat is előfordul: a Komárom-Esztergom megyei *Szőny* korábban *Szőnyön*, *Szőnyre* toldalékolású volt, ma meg *Szőnyben*, *Szőnybe* megoldású (MIKLÓSNÉ 2009).

Végül is a Pápai járás településnevei határozói ragozásának vizsgálata is megerősíti azt a vélekedést, hogy a „helységnevek kettős, illetőleg vegyes ragozásá[ban...] a különböző nyelvváltozati szabály[ok] harcát kell látnunk” (SZABÓ 1970: 121). A szóban forgó anyag annak a körvonalazódó, de további kutatásokkal még igazolandó váltásnak egy állomásaként vázolódott föl, amely a belső és külső helyragok között a nyelvterület peremrészeitől a középsőkig haladva fokozatosan erősödhet. Ez egyúttal azzal is kapcsolatba hozható, hogy a helyi, nyelvjárási megnyilvánulások a belső nyelvterületi részek felé haladva egyre közelebb vannak a köz- és irodalmi nyelvi nyelvhasználathoz.

4. A Pápai járás földrajzi neveinek az előbbieken vázolt vizsgálata megpróbálta bemutatni egy-egy hangtani és alaktani sajátosságukat. Jelezte a szóban forgó helynevek

l-ezésének átlagos mértékét, továbbá az idetartozó helységnevek külső helyragos alakjainak számottevő fölényét és egyes belső helyhatározó ragos formáknak a külső jellegűek irányába való mozgását. Ezzel adalékokat nyújtott a névtani anyagok nyelvjárástani hasznosíthatóságának kérdésköréhez, a névkutatás és a szociodialektológia közti kapcsolatok erősítéséhez (l. SZABÓ 1989: 167).

A hivatkozott irodalom

- BALOGH LAJOS – VÉGH JÓZSEF szerk. 1982. Vas megye földrajzi nevei. Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely.
- BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk. 1987. Veszprém megye földrajzi nevei 2. A Pápai járás. MNyTK. 171. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp.
- BEKE ÖDÖN 1905. A pápavidéki nyelvjárás. Athenaeum, Bp.
- BEKE ÖDÖN 1906. Kemenesalja nyelve. Athenaeum, Bp.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. Magyar helynévkutatás 1958–2002. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen.
- HORVÁTH ENDRE 1906. A bakonyalji nyelvjárás. Athenaeum, Bp.
- IMRE SAMU 1971. A mai magyar nyelvjárások rendszere. Akadémiai Kiadó, Bp.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. A nyelvjárási régiók. In: KISS JENŐ szerk., Magyar dialektológia. Osiris Kiadó, Bp. 262–316.
- KISS JENŐ 1985. Helynevek határozói ragozása a rábaközi Mihályiban. Magyar Nyelvőr 109: 88–91.
- A. KOLLÁTH ANNA 1989. Rum község földrajzi neveinek változása az elmúlt 15 évben. In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk., Névtudomány és művelődéstörténet. MNyTK. 183. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp.–Zalaegerszeg. 130–2.
- MIKLÓS JÓZSEFNÉ 2009. Hová utazunk? Édes Anyanyelvünk 31/1: Melléklet II.
- MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓS 1982. Nyelvjárási szöveg Tapolcafőről. Magyar Nyelv 78: 218–20.
- MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓS 1983. Szóföldrajzi adatok Pápáról. Magyar Nyelv 79: 472–80.
- MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓS 1989. Szombathely környéki földrajzi nevek vallomásai egy élőnyelvi anyag tükrében. In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk., Névtudomány és művelődéstörténet. MNyTK. 183. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp.–Zalaegerszeg. 146–50.
- MOLNÁR ZOLTÁN MIKLÓS 1999. Nyelv földrajzi-szociolingvisztikai vizsgálatok a magyar nyelvterület nyugati régióiban. Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely.
- PAPP LÁSZLÓ – ÖRDÖG FERENC 1964. Zala megye földrajzi nevei. Zala Megye Tanácsa, Zalaegerszeg.
- SÁMSON EDGÁR 1963. Helyneveink ragozásához. Magyar Nyelv 59: 336–7.
- SZABÓ GÉZA 1970. Helységnévi alapszavú helyhatározóink alaktani, jelentéstani és szintaktikai vizsgálatához. In: KÁZMÉR MIKLÓS – VÉGH JÓZSEF szerk., Névtudományi előadások. Nyelvtudományi Értekezések 70. Akadémiai Kiadó, Bp. 116–21.
- SZABÓ GÉZA 1981. A helységnevek ragozásának nyelv földrajzi és nyelv szociológiai kérdéséhez. In: HAJDÚ MIHÁLY – RÁCZ ENDRE szerk., Név és társadalom. MNyTK. 160. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp. 137–9.
- SZABÓ GÉZA 1989. A földrajzi nevek és az élőnyelvi kutatások. In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk., Névtudomány és művelődéstörténet. MNyTK. 183. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp.–Zalaegerszeg. 166–70.
- VÖRÖS OTTÓ 1985. A Zala völgyi Örség egyelemű helyneveinek *hová?* kérdésre felelő helyhatározó alakjaihoz. In: BÉKESI IMRE szerk., Név és névkutatás. MNyTK. 170. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp. 103–9.